

Կարինե ԲԱԶԵՅԱՆ

ԱՍԵՂՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԺԱՆԵԿԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԱՐՇԵՍՏՆԵՐԻ ՀԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄ

19-րդ դ. վերջերին - 20-րդ դ. սկզբներին Ալեքսանդրապոլում (ե՛նում Կումսույրի) Անդրկովկասի այն բնակավայրերից էր, որտեղ ձևավորվել էր ուրույն քաղաքային կենցաղ: Քաղաքի բնակչության մեծ մասն զբաղվում էր տնտյնագործությամբ, արհեստավորությամբ և առևարով: Ի թիվս այլ զբաղմանքների, քաղաքում զարգացած էին ասեղնագործությունն ու ժանեկագործությունը:

Որպես արհեստի ուրույն բնագավառ, ասեղնագործությունն այս պատմամշակութային տարածքում անջատվել էր տնայնագործությունից դեռ միջնադարում: Դարերի ընթացքում պահպանված և մեզ եսասած ամենաեին ասեղնագործ ըսնվածքները Անի քաղաքի պեղումներից են¹: Գտածոները, որոնց թվում կան ինչպես կենցաղային գործածության առարկաներ, այնպես էլ եագուստներ և դրա մասեր, վերնախւսվային՝ սոցիալապես բարձր խալիերի ասեղնագործության մնուշներ են: Առայժմ դրանցով է սկսվում եայկական ասեղնագործական արվեստի փաստարկված պատմությունը: Բանվածքի պահպանված մնուշները եմարավորություն են տալիս պատկերացում կազմելու Անի քաղաքի և ընդեանըապես միջնադարյան Հայաստանի ասեղնագործության տեխնիկայի, զարայնախշերի կիրառության, կատարման վարպետության մասին: Այստեղ եանդիպում են և՛ ոսկեթել, և՛ մետաքսաթել ու տարրեր աեխնիկաներով արված ասեղնագործության մնուշներ, որոնք ունեն երկրաչափական, թուսական և կենդանակերպ զարդանախշեր:

Միջնադարյան ասեղնագործական արվեստի քազմաթիվ մնուշներ են սյահպանվել եկեղեցիներում: Միջնադարյան եկեղեցական ճոխ, ռազմաժանր տսեղնագործ բանվածքների ճնշող մեծամասնությունը կատարվւսծ է վանքերի, կուսանոցների և առալիւսպես՝ քաղաքների արհեստանոցներում²: Այնպիսի ռարդ և մեծածալալ աշխատանքներ, ինչպիսիք են խորանի վաըագույրները, գորգերը, խաչվառները, եանդերձանքը, չէին կարող արվել մեկ մարդու կողմից: Աըդեն միջնադարում ասեղնագործությունը որպես արհեստ ձևավորվել էր և բարձրացել տնայնագործական մակարդակից:

Դժբախտարար, միջնադարյան ժանյալի մնուշները չեն պահպանվել, իսկ ժանեկագործության վերարերյալ տվյալները կցկտուր են:

Ասեղնագործության վերարերյալ եարկ է նշել, որ աներաժեշա ոսկեթելն ու արծաթաթելը, որոնք պատրաստվում էին աարրեր երսնակներով, նույնպես արվում էին առանձին վարպետների կողմից: Թել պատրասաելը, որպես ուրույն զբաղմունք, եիշատակվում է միջնադարյան արհեստների թվում³:

Այսպիսով, վստահությամբ կարելի է աել, որ ասեղնագործության արհեստն այս սլատմամշակութային տարածքում տակալին գոյություն է ունեցել միջնադարից:

Եթե մինչև 18-րդ դարավերջի Շիրակի ասեղնագործության և ժանեկագործության մասին տվյալները կցկտուր են և պատահական, ապա 19-րդ դարից սկսած՝ կան որոշակի նյութեր, որոնք վկայում են արհեստի այդ նյութերի ինքնուրույն զարգացման բարձր մակարդակի հասած լինելը:

Հայտնի ամենավաղ՝ 18-րդ դ. վերարերող արհեստների ցուցակում⁴, որը ըստ Վ. Արրահամյանի, զատկանում է Կարնո եամքարությանը, եիշատակվում է սրմաքեշ գործքը, որի մեջ կարող էին ընդգրկված լինել ինչպես ոսկեթել պատրասատղ արհեստավորը, այնպես էլ ոսկե թելով ասեղնագործող վարպետը:

1. Ս. Դավթյան, Դրվագներ եայկական միջնադարյան կիրառական արվեստի պատմության, Երևան, 1981, էջ 59-61:

2. Անդ, էջ 74:

3. Վ. Արրահամյան, Արհեստները Հայաստանում 9-13-րդ դդ., Երևան, 1946, էջ 148:

4. Վ. Արրահամյան, Հայ եամքարությունները Անդրկովկասի քաղաքներում, Երևան, 1971, էջ 30:

Սակայն ավելի ուշ ժամանակի՝ 19-րդ դ. վաստաթղթերում, տեղեկատվական տիպի նութերում Ալեքսանդրապոլի ասեղնագործությանն ու ժանեկագործությանը վերաբերող նութերն ավելի որոշակիանում են⁶: Այսպես, 19-րդ դ. 2-րդ կեսի Ալեքսանդրապոլ քաղաքի արհեստների քվում հիշատակվում են ասեղնագործները, որոնք, ըստ Մ. Թամրազյանի նյութերի, կոչվել են շալջի և աշխատել են տներում⁶, ժանեկագործները, որոնք ըստ Ն. Նիկողոսյանի նյութերի, կոչվել են ժանյակ պատրաստողներ, նույնպես աշխատել են տանը⁷: Մ. Թամրազյանի նյութերն, ըստ երևույթին թերի են, քանի որ եայտնի է, որ ասեղնագործ վարպետներն աշխատել են թե՛ տանը, թե՛ արհեստանոցում: Սրան մանրամասնորեն կանդիդատանոցը առորև:

Ավելի ուշ շրջանի՝ 1886-1887 թ.թ. նյութերում, որոնք վերաբերում են համքարություններին, պահպանված համքարային ցուցակներում ասեղնագործությունն ու ժանեկագործությունը րացակայում են: Նշանակում է, որ ասեղնագործությունն ու ժանեկագործությունը, լինելով առանձին արհեստ, չեն կազմել ինքնուրույն համքարություններ: Սակայն, կարծում ենք, Ալեքսանդրապոլում քանի որ չկար մի արհեստավոր, որ ընդգրկված չլիներ որևէ համքարության մեջ, նրանք մտած են եղել հարակից կամ մերձավոր արհեստավորների կազմակերպության մեջ, ինչպես դա դիտվում է Կարնո արհեստագործական միություններում: Արապես, ըստ Սողոմոն Եղիազարյանի հավաստման⁸, 19-րդ դ. առաջին երեք տասնամյակներում, մինչև Կարնո մեծ գաղթը, աշխատանքի բաժանումը համքարությունների մեջ խորացել էր: Մեզ հետաքրքրող արհեստներն այսպես են ներկայանում. դերձակների համքարություն մեջ մտնում են ասիական և եվրոպական դերձակները, ոսկեթել բանվածք անողները /թեերիճի/, շալջեղեն կարողները: Մետաքսագործների համքարությունն ընդգրկում էր տրեզագործներին, թել պորողներին և ժասրավեն գործողներին /դաթանճի/:

Փաստորեն, ասիական դերձակների հետ անմիջապես կապված են եղել ոսկեթելով ասեղնագործողները, որոնք կարել են միայն ավստրալիական Շիրակ-Բարձրեայքյան տարածք: Չնայած Ալեքսանդրապոլին վերաբերող որոշակի տվյալներ չունենք, թե ոսկեթելով բանվածքի վարպետները որտեղ են գործել՝ աա՞նը, թե դրսում, սակայն ենթադրելի է, որ նրանք աշխատել են ասիական դերձակների՝ թաբախների հետ՝ կամ առանձին արհեստանոցներում: Ոսկեթել ասեղնագործությունը ռավակահին բարդ աշխատանք է, յուրահատուկ տեխնիկայով, որը բացառում է տանն աշխատելու տարբերակը: Ի դեպ, հարկ է նշել, որ ոսկեթել ասեղնագործությանը գրադվել են ոչ միայն կանայք, այլև տղամարդիկ:

Եվրոպական դերձակների հետ աշխատել են թելքաշ և հարթակար ասեղնագործող վարպետները՝ նույնպես թե՛ արհեստանոցներում, դերձակների հետ, թե՛ իրենց տանը:

Քաղաքում կային շատ հայտնի վարպետներ, որոնք ռավարարում էին ոչ միայն քաղաքի, շրջակա գյուղերի, այլև այլ գավառների բնակիչների պահանջները: Այսպես, 20-րդ դ. սկզբին ոսկեթելի հայտնի վարպետներից էր Մելքոն Չիլինգարյանը⁹, որն իր աշխատանքներով դուրս էր եկել գավառի սահմաններից, մասնակցել ցուցահանդեսների և արժանացել դիպլոմների: 19-րդ դ. վերջին և 20-րդ դ. սկզբին Ալեքսանդրապոլում ոսկեթել ասեղնագործությանը հայտնի վարպետուհի էր Ֆլոր Թևանյանը, որին անվանում էին «ոսկի կարող Ֆլոր»: Էներամ ասեղնագործող վարպետ էր Վերոն Կիրակոսյանը¹⁰:

Ասեղնագործության այլ տեսակներով զբաղվողները եիմնականում իրենց տանն էին աշխատում և սրտավերներ ընդունում:

Ժանեկագործ վարպետները նույնպես աշխատում էին տանը: Սրանք ևս ընդունում էին պատվերներ և վաճառքի համար գործում ժանյակե իրեր: Պատվերով գործվում էր ավանդակատ տարազի մաս կազմող գլխի հարդարանք «վարդը»՝ յուրահատուկ տեխնիկայով, որը հասու չէր բոլորին: Դարասկզբին քաղաքում հայտնի «վարդ» /թանթանա/

5. Сборник материалов по описанию местностей и племен Кавказа. "Кавказский календарь" и այլն:
 6. Մ. Թամրազյան, Նյութեր, ՀՀ ԳԱ Պատմության ինստիտուտի արխիվ, գ. 115:
 7. Ն. Նիկողոսյան, Նյութեր, ՀՀ ԳԱ Պատմության ինստիտուտի արխիվ, գ. 103:
 8. Տես «Մշակ», 1894, թիվ 65:
 9. Ս. Դավթյան, Հայկական ասեղնագործություն, Երևան, 1972, էջ 21:
 10. Ն. Ավագյան, Հայկական ժողովրդական արարած, Երևան, 1983, էջ 106, 107:

գործող էր Սաթենիկը¹¹: Գումավոր մետաքսաթելերով գործվող ժամյակի այս տեսակով պատրաստվում էին նաև բարակ ժապավեններ, որոնք մետրերով էին վաճառվում և գործածվում որպես կամանց գլխաշորերի՝ յազմաների եզրագարդ:

Այսպիսով, անկախ այն բանից, որ ասեղնագործությունն ու ժամեկագործությունն առանձին եամքարություններ չէին կազմել, 19-րդ դարում Ալեքսանդրապոլում գործող համքարությունների կարգացուցակում նրանք եանդես են գալիս որպես ուրույն արեեստներ:

Դրանց տարածվածությունը պայմանավորված էր նաև այն բանով, որ իգական դպրոցներում որպես պարտադիր առարկա դրված էր նաև ձեռագործի ուսուցումը և տնտեսական գործը, որտեղ աղջիկները աիրապետում էին այդ արեեստներին:

19-րդ դ. վերջին - 20-րդ դ. սկզբներին Ալեքսանդրապոլում գործել են մի շարք դպրոցներ, այդ թվում՝ առևարական դպրոցը, քաղաքային ուսումնաըանը և տասից ավել ծխական դպրոց: Ասեղնագործության և ժամեկագործության լայն տարածվածությանը նսրատում էին նաև մասնավոր խմրակները, որոնց մասին հայտարարությունները տպագրվում էին թերթերում և ամսագրերում, տարածվում նաև այսպես կոչված «թալալների»՝ մունեսիկների միջոցով: Շատ եանտխ դրանք կարճատև /1-2 ամիս/ վճարովի երեկոյան դասընթացներ էին, որոնք եմարավորություն էին ընձեռում կնոջը շատ աներածեշտ կարուձևի և ձեռագործի մեջ եմտանարու այն աղջիկներին, որոնք չէին ետճաիտում դպրոց և կրթություն ստանարու հեարավորություն չունեին: Եվ, թերևս, այսպիսի դասընթացների շնորեիվ էր, որ քաղաքում շատերն էին աիրապետում այդ արեեստներին: Մասնավոր դասընթացներ կազմակերպում էին այն վսրապետները, որոնք եիմնականում աշխատում էին տանը և եայտնի էին իրենց թարում: Նման վարապետներին սրաովիրում էին օժիտի համաթ աներածեշտ ասեղնագործ և ժամյակ ետարկանեթ: Գոյություն ուներ նեղ մասնագիտացում՝ ոսկեթելի վարապետներ, էերան ասեղնագործողներ, ցամբոց, օժիտ ասեղնագործողներ և այլն, որոնք եմտացել էին իրենց գործում:

Շիրակի Էգումամշակութային շրջանում մեր եավաքած բանավոր նյութերը¹² և թանգարանային արժեքների եամեմատական ռաումնասիրությունը թույլ են աալիս ասերու, որ 19-րդ դ. վերջին - 20-րդ դ. սկզբին Ալեքսանդրապոլում տարածված էին հիմնականում խաչկար, եարթակար, օղակար-կտրտովի, թելաշ և ոսկեթել ասեղնագործությունները՝ գուզակցված մյոա պարզ կարտտեսակների եետ, ինչպես նաե՝ ասեղնագործ և եելունագործ ժամյակները:

Ալեքսանդրապոլի՝ եակապես 20-րդ դ. սկզբի ասեղնագործության մեջ կարելի է առանձնացնել երեք շերտ, որոնք աարերվում են զործածված նյութերով, տելսնիկայով, գարդանախշերով և կիրառման ոլորաներով: Դրանք են՝ տվանդական ժողովրդական ասեղնագործությունը, քաղաքային տիպի և այսպես կոչված՝ «վերնախավային» ասեղնագործությունը:

Առաջին տիպի՝ ժողովրդական ասեղնագործությունը պաեպանվել է համեմատորար եամեստ ապրող ընատնիքներում և արեեստավորակտն միջավայում, որաեղ ժողովրդական արեեստների ստեղծագործության ակունքներն առավել անարատ են մնացել: Այս ասեղնագործությունը, որն արվում էր առավելուպես խաչկարով, թելաշով, երրեմն նաև եարթակարով, ինչպես նաև ոսկեթելով (կապված ավսնդական աարագի հարդարման եետ), առանձնանում է խոր ավանդութայնությամբ: Այն պաեպանել է եայկական ժողովրդական ասեղնագործության եմագույն գծերը և արմատներով ելումնված է բուն ժողովրդական ստեղծագործության վրա:

Քաղաքային տիպի ասեղնագործությունը նման է Հայաստանի մյոա քաղաքների՝ Կարսի, Կարինի, Երևանի, Շուշիի, Նոր Բայագետի և այլ վայրերի նույն ժամանակաշրջանի ասեղնագործությունը: Այս ասեղնագործությունն ավանդականի և նորի միացություն է, ուր եամատեղ եանդես են գալիս ինչպես ժողովրդականը, եամաեայկականը, այնպես էլ արտաքին՝ ռուսական և եվրոպական քաղաքային մշակույթների ազվեցությունները: Դա պարզ արտաեայավում է եատկապես այնպիսի կենցադային առարկաների

¹¹ Ա. Բազեյան, ԴԱՆ, 1984-1986:

¹¹ Կ. Բազեյան, Դաշային ազագուական ձեռագիր նյութեր /հետայսու՝ ԴԱՆ/, Լենինական, 1985:

¹² Կ. Բազեյան, ԴԱՆ, 1984-1986:

ասեղնագործություններում, ինչպիսիք են ծածկոցները, վարագույրները, աիտոցները, անձեռոցիկները և այլն: Այս առարկաները պատրաստվել են տարրեր որակի սպիտակ բամբակե գործվածքներից և ասեղնագործվել սպիտակ, երրեմն մալ բաց երանգավորման բամբակե կամ մետաքսե թելերով ու եարթակարով: Գերապատվությունը տրվել է ուռուցիկ եարթակարին, որով եաճախ գործվել են ասեղնագործուեու կամ տվյալ առարկայի աիորոջ անման և ազգանվան սկզբնաառերը՝ ինչպես հայերեն, այնպես էլ ռուսերեն և լատինատառ: Ըստ սյդմ, քաղաքային կենցաղին ընորոջ այդպիսի իրերի վրա եաճախ գուգակցվում էին ասեղնագործութանն ու ժանյակը:

Ալեքսանդրապոլի ասեղնագործության մեջ առանձնացող երրորդ շերտն արդեն իսկտ անցատված է եուել ավանդության ժողովրդական ասեղնագործությունից՝ որպես ավելի շատ արտաքին ազդեցությունների արդյունք: Մա ընորոջ է եղել քաղաքային բնակչության այն շերտին, որը ներկայացրել է առևտրաարդյունաբերական վերնախավին: Վերջինս, սերտ կապեր ունենալով ռուսական և արևմտաեվրոպական խոշոր քաղաքների եետ, վերցրել էր նրա կենցաղին ընորոջ շատ երևույթներ, որոնք ըուրբային տարրերիում էին բուն եայկական քաղաքային կենցաղից: Նրանց միջոցով Ալեքսանդրապոլ մուտք գործեց արևմտաեվրոպական նորաձևությունը՝ ինչպես եագուսաի, այնպես էլ տան կաեավորման մեջ: Նրանք քաղաք բերեցին մա կարի մեքենան, որը 20-րդ դարի սկզբից աստիճանաբար սկսեց դուրս մղել ձեռագործը:

Այս, այսպես կոչված «վերնախավային» ասեղնագործությունը, սակայն, մեծ տեղ չէր գրավում Ալեքսանդրապոլի կենցաղում և ներկայացնում է ընդամենը քաղաքային բնակչության մի փոքրիկ խմբի ճաշակը:

Ժանյակների վերարեդյաղ պեաք է սաել, որ Ալեքսանդրապոլում տարածված են եղել ասեղնագործ, եելունագործ և ավելի սակավ՝ մեծ մաքրքի ու գորեմակի ժանյակները: Ընդհանուր սումամը նկատելի է, որ ասեղնագործ ժանյակը կիրառվում էր նուրբ, փոքր ծավալի աշխատանքներում, իսկ եերունագործը՝ ավելի խոշոր, եամեմատարար կոսլիա առարկաներ գործելիս:

Գորեմակի և մեծ մաքրքի ժանյակները նվազ գործածական էին, եասու եատուկեմտ վարպետների: Այս գործիքներով եյուսվում էին ժարպեմաձև ժանյակներ, փոքրիկ գարդեր՝ կենցարային տարրեր առարկաները և եագուսաը, ինչպես մա օձիքներ և թեգամիքներ գարդարելու եամար:

Չմայած տեխնիկաների եամեմաաարար նեղ շրջանակին, ալեքսանդրապոլցիներն ասեղնագործությամը ու ժանյակով գարդարում էին իրենց շրջտպատող և կենցաղում գործածվող գրեթե այն բոլոր իրերը, ինչ եմարավոր էր¹³: Առաջին եերթին դա վերարերում է տարազին և սպիտակեղենին: Մակայն ըազմագան էին մա և տան ներքին եարդարման եետ կապված ժանյակ և ժանեկագարդ իրերը: Դրանցից ամեմագործածականներն էին ասեղնագործ ու ժանյակ սփոռցները, վարագույրները, ծածկոցները, տակդիրները, ասեղնագործ ըարձերի, թիկմարարձերի, աթոռի ըարձիկների երեսները, ասեղնագործ գորգերը, սրիչները, պատերը գարդարելու սրաեակները «պառակա», անձեռոցիկները և այլն:

Ասեղնագործ ու ժանյակ իրերի ոոջ ճոխությունը և ըազմագանությունն արտաեայտվում էր եատկապես օձիտում: Օձիտը պատրաստվում էր նախապես՝ միեչ ամուանալը, աղջկա կողմից, որի ձեռքով կարված, հյուսված ու ասեղնագործված իրերը վկայում էին նրա շնորքի, վարպետության, ճաշակի մասին, ինչը շատ ըարձը էր գմաեատվում եարսնացա ըմտրելիս: Արդեն եիշատակված իրերի եետ միաաին օձիաի գարդն էին կազմում մա եարսնացուի ձեռքով կարված և ասեղնագործված շապիկները, գիշերանոցները, կրծկակները, վարաիք-փոխանները, կտրճ վերնագեեսու կոֆտան, ինչպես մա սրիչները, թաշկիմակները, ըարուճները, եարսի, փեսայի, ըաղմիքի ըոխչաները՝ եաճախ անվանաառերով: Օձիտի ըաղկացուցիչ մտսն էին կազմում մա սրիչների, անձեռոցիկների, գիշերանոցների, թաշկիմակների ետտուկ ասեղնագործած տոպրակները:

13. Այս մասին մանրամասն՝ տես Կ. Բազեյան, Ասեղնագործ և ժանյակ իրերն Ալեքսանդրապոլի եայրի կենցաղում. (19-րդ դ. վերջ - 20-րդ դ. 1-ին կես): «Հայ ժողովրդական մշակույթի եետսզուման եարցեր», Երիասարդ գիանականների 7-րդ կոնֆերանս (1986թ., մարտի 19-21), Երևան, էջ 22-23:

Բաղնիքի ընդհանուր ընդգրկում էր մալիկներ՝ ոսկեթել տսեղնագործությամբ, սաղափազարդ, խավսվար ասեղնագործ ցամքոցը, որից եաճախ լայն խալաթ էին կարում՝ լողանալուց եետո եագնելու եամար, զոզոցը կամ փեշտմալը, լսչսկը, որը կսպում էին գլխին լողանալուց հետո: Վերջինս կարվում էր սպիտակ ռամրուկե կտորից, եզրագարդվում ժապավսնածև ժանյակով, իսկ կենտրոնը ռամրակե թելով ասեղնագործվում էր: Այդ ընդհանուր ուշագրավ մասերից են նաև, ռաղնիքի շալիկներն ու ռսնոցները, որոնք շատ լավ ներկայացրել է Ս. Դավթյանը¹⁴ և որոնք չեն եանդիւրում այլ վայրերում: Ուսնոցները կսնայք զցել են թաց եյոաերի տակ՝ ռաղնիքից վեադառնալիս: Դրտնք զարդարվում էին ոսկեթել, մետաքսաթել ասեղնագործությամբ, ռոաական, երկրաչափսկան զարդանախշերով, երրեմն մարդսկերով սլասկերներով և արձանագրությամբ: Բաղնիքի ընդհանուր պարտադիր մասն է կազմել նաև օճառվելու հերունագործ լիֆը:

Նորաեարսի օժիտում դրել են նաև այլ կենցաղային առարկաներ՝ ժամացույցի ռուն, սանրաման, ասեղաման, դրամի, ծխախոսի քսակներ և այլն:

Քաղաքի ընակչության տարրեր խավերի կենցաղում ձեռագործի կիրտոման վերոեիշալ թոուցիկ մկարագրությունն արդեն եամոգիչ ապացույցն է նշված արեեստների տարածվածության և զարգացած լինելու:

Ինչպես ասվեց, սսեղնագործներն ու ժանեկագործները Ալեքսանդրապոլում չէին կազմում առանձին, ինքնուրույն արեեստավարական միություններ և այդ պստմատով չեն եիշատակվում կամ եպանցիկ են հիշվում մեզ եետաքրքրող ժամանակաշրջանի աղբյուրներում: Ասկսյն, չմայած նրան, որ այս արեեստները եամարյա ներկայացված չեն արեեստավորական ցուցակներում և Ալեքսանդրապոլում չունեին իրենց կրպակները, փողոցները կամ թաղերը, ինչպես մյուս արեեստները, այնուամենայնիվ դրանք չեն զիջում քաղաքում տարածված մյուս արեեստներին: Դրա վառ ապացույցը ասեղնագործ և ժանյակե ռանվտծքների այն ռազմսւզանությունն ու առատությունն է, որ դիտվում է պեքսանդրապոլցիների կենցաղում: Ասեղնագործությունն ու ժանյակը զարդարում էին տոմսկան ու առօրյա եագուտը, ընակարանը՝ դառնալով կաեալորման բաղկացուցիչ և նույնիսկ պարտադիր մաս: Այս արեեստները, որոնք ընույթով ավելի շատ տնայնագործական են և ուղեկցել են եայ կնոջը որպես առօրյա զրադմունք, Ալեքսանդրապոլում դարձել էին եկամուտ բերող և եմարավորություն ընձեռել կնոջը՝ մասնակցելու դրամ վսատակելու դժվար գործընթացին:

Ամփոփելով՝ պետք է ասել, որ ըողու նշված աղբյուրներն ու ռանավոր նյութերը վկայում են, որ ինչպես մնացած արեեստները, որոնցով եայամի էր Ալեքսանդրապոլը, ասեղնագործությունն ու ժանեկագործությունը նույնպես ըստ արժանվույն են զնաեաավել: Հայաստանի Հանրապետության աարրեր թանգարաններում և մասնավոր եավաքածուներում պաեպանված ասեղնագործ ու ժանյակե ռանվտծքները եմարավորություն են տալիս ամրոզական զաղափտը կազմելու Ալեքսանդրապոլի ասեղնագործական և ժանեկագործական արվեստ՝ արեեստի տաըտծվածության, նրա տեխնիկական, ոճական և առարկայական ողջ ռազմագանության ու կենցաղում զրաված տեղի մասին:

14. Ս. Դավթյան, Հայկական ասեղնագործություն, Երևան, 1972, էջ 23:

ВЫШИВАНИЕ И КРУЖЕВОПЛЕТЕНИЕ В СИСТЕМЕ РЕМЕСЕЛ АЛЕКСАНДРОПОЛЯ РЕЗЮМЕ

К. БАЗЕЯН

В конце XIX-го и начале XX-ого века Александрополь являлся своеобразным центром ремесел, в числе которых свои достойные места занимали вышивание и кружевоплетение. Древнейшие образцы вышивки были найдены во время раскопок Ани. Согласно рукописным и этнографическим источникам, вышеуказанные ремесла имели широкое распространение в Александрополе, что предопределялось большим спросом продукции вышивальщиков и кружевников среди населения. Горожане старались максимально использовать вышивки и кружева в украшении интерьера жилища и женской одежды. Мастера Алекполя продолжали традиции Каринской /Эрзрумской/ школы рукоделия, как любимого занятия армянских девушек. Как все ремесленники, так и представители этих занятий, обязательно входили в состав амкарства /цеха/. Искусным мастерам Александрополя были доступны все технико-технологические особенности армянской вышивки и кружевоплетения.